

บทที่ 5

บทสรุป

หากมุ่งมองถึงหลักคำสอนและแนวความคิดเรื่องพรหมันและอาดมันในปรัชญาอินเดีย พบว่าหลักคำสอนในเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์สำคัญต่างๆของศาสนาฮินดู เช่น คัมภีร์พระเวท คัมภีร์อุปนิษัท คัมภีร์ภควัทคีตา คัมภีร์ปุราณะ แม้แต่คัมภีร์อาร์ณยกะซึ่งถือเป็นคัมภีร์ทางศาสนา สำหรับผู้ที่กำลังจะออกบวช (ในชั้นสันยาสี) หากศึกษาในรายละเอียดแล้วประเด็นสำคัญที่แฝงอยู่ในการสอนหลักแห่งความประพฤติของผู้ถือเพศพรหมจรรย์เป็นนักบวช ก็คือเรื่องพรหมันและอาดมัน เพราะเป้าหมายสูงสุดแห่งการปฏิบัติของนักพรตหรือนักบวช คือการบรรลุถึงพรหมันและเข้าถึงโมกษะอันถือเป็นสภาวะหลุดพ้นในศาสนาฮินดู

แต่หากต้องการพิจารณาถึงแนวความคิดเรื่องพรหมันและอาดมัน โดยมุ่งเน้นไปที่ตัวเนื้อหา คัมภีร์อุปนิษัทก็ถือเป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่งที่เนื้อหาแทบทุกบทในแทบทุกอุปนิษัท มีการอธิบายถึงสภาวะนี้ไว้อย่างลึกซึ้ง ละเอียดย่นและเฉียบคม ทำให้ผู้ที่ต้องการที่จะเข้าใจสภาวะแห่งพรหมัน หรือแม้แต่ผู้ที่อ่านคัมภีร์อุปนิษัทเพื่อความรู้ เกิดปัญญาและมีความละเอียดอ่อนต่อการมองโลกมากขึ้น

แม้เนื้อหาบางบทในคัมภีร์อุปนิษัทจะมีได้มีการกล่าวถึงสภาวะแห่งพรหมันโดยตรง แต่คำสอนทั่วไปส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการประพาดคิดน, คำสอนเกี่ยวกับการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของจักรวาล ตลอดจนคำสอนเรื่องพิธีกรรมต่างๆ โดยนัยแล้วแฝงแก่นสำคัญอย่างหนึ่งไว้ นั่นคือการเข้าใจสภาวะแห่งพรหมันเพื่อการเข้าถึงพรหมันอันเป็นเป้าหมายสูงสุด เนื้อหาในคัมภีร์อุปนิษัทที่สอนให้เราเป็นคนดีและประพฤติตนตามหลักของศาสนา ก็เพื่อเป็นการชำระจิตใจให้สะอาดพร้อมที่จะศึกษาหลักความจริงแท้ของชีวิต นั่นก็คือการเข้าใจสภาวะแห่งพรหมัน, การศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของจักรวาล ก็เพื่อการเข้าใจภาวะหนึ่งของสิ่งจะความจริงที่ปรากฏอยู่รอบตัวเรา การมิได้มองข้ามสรรพสิ่งรอบตัว แต่กลับพิจารณาสรรพสิ่งเหล่านี้ อย่างรอบคอบด้วยสติ จนพบว่าสรรพสิ่งกับตนเองมิได้มีความแตกต่างกัน นั่นย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้พิจารณามีความเข้าใจในสภาวะแห่งพรหมันในระดับหนึ่งแล้ว ส่วนการศึกษาคำสอนเรื่องพิธีกรรมต่างๆ ก็เช่นกัน องค์ประกอบของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มต้น คือ การมีจิตที่สะอาดและบริสุทธิ์ก่อนประกอบพิธีกรรมและในขณะที่ประกอบพิธีกรรม, การเปล่งพยางค์ศักดิ์สิทธิ์ “โอม”, การเปล่งบทสวดเพื่อประกอบพิธีกรรม, การประกอบพิธีบูชาเทพเจ้า ฯลฯ เมื่อพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้น นัยหนึ่งคือการที่ผู้ประกอบพิธีกรรมมีภาวะจิตที่เป็นสมาธิและเข้าถึงความสงบนิ่งชั่วขณะ

อันเป็นความเชื่อแต่เดิมว่าเป็นภาวะจิตที่อยู่ใกล้เทพเจ้า เป็นภาวะจิตที่เป็นสุข เป็นภาวะจิตที่สมบูรณ์ต่อการเชื่อมโยงจิตของตนกับสัจจะความแท้จริงของโลก (พรหมัน) การประกอบพิธีกรรมจึงถือเป็นกรรมอย่างหนึ่งในกรรม 3 อย่าง* ที่เป็นปัจจัยทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความรู้อันเป็นที่สุด เข้าถึงภาวะความจริงแท้ (พรหมัน) ที่ไม่มีอะไรจะจริงแท้ไปกว่า

การศึกษาคัมภีร์อุปนิษัทในเชิงศาสนา ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความอึมอึม ซาบซึ้งและรู้สึกถึงความละเอียดอ่อนของจิตเมื่อได้อ่านถ้อยคำสละสลวยในคัมภีร์ที่แฝงไว้ด้วยสัจจะความจริงแท้ ความขัดแย้งที่กลมกลืนจึงเกิดขึ้นได้ไม่ยากต่อผู้ที่ศึกษาคัมภีร์อุปนิษัทโดยใช้วิธีทางศาสนาเป็นตัวนำ แต่การศึกษาคัมภีร์อุปนิษัทในเชิงปรัชญา พบว่าเนื้อหาที่ถือเป็นแก่นหัวใจสำคัญ คือคำสอนเกี่ยวกับพรหมันนั้น ถือเป็นความรู้ในชั้นอภิปรัชญา ข้อความในคัมภีร์อุปนิษัทหลายข้อความที่อธิบายถึงสภาวะแห่งพรหมัน ถือเป็นข้อความทางอภิปรัชญา ไม่ว่าจะเป็ สภาวะชั่วตรงข้ามของพรหมัน, สภาวะการกำเนิดและดำรงอยู่ของพรหมัน ฯ การเข้าใจในประเด็นข้างต้นถือเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้โดยผ่านตัวอักษรและความหมายตามตัวของภาษาเพียงอย่างเดียว เพราะสภาวะแห่งพรหมันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือขอบเขตการรับรู้และการทำความเข้าใจของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้การรับรู้ของอายตนะทั้ง 5 ดังนั้นเมื่อนำทัศนะทางปรัชญาเข้ามาจับ การศึกษาสภาวะดังกล่าวจึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจโดยใช้เครื่องมือ (เหตุผล) ทางอภิปรัชญาเป็นเกณฑ์ ซึ่งในบทที่ 2 ธรรมชาติ (สภาวะ) ของพรหมัน ผู้เขียนได้นำเสนอวิธีการทางอภิปรัชญาเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ เพื่อแก้ปัญหาให้กับข้อความที่มีความขัดแย้งกันแต่มีเป้าหมายเดียวกันคือเพื่ออธิบายถึงสภาวะของพรหมันในแต่ละอุปนิษัท ซึ่งถือเป็นการผสมผสานแนวความคิดและสร้างความกระจ่างชัดให้แก่ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์อุปนิษัทผ่านแง่มุมปรัชญา

ในบทที่ 2 ผู้เขียนได้แจกแจงรายละเอียดธรรมชาติอันเป็นสภาวะของพรหมันไว้ 12 หัวข้อ ซึ่งรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ทำให้เราเข้าใจถึงสภาวะพื้นฐานอันเป็นธรรมชาติของพรหมัน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการพิจารณาเปรียบเทียบถึงภาพรวมในการเข้าใจสภาวะพระเป็นเจ้า (พรหมัน) ภายใต้มนทัศน์เดียวที่มีความเป็นสากลมากขึ้น

* กรรม 3 อย่างในที่นี้ได้แก่ 1. ชุณฺหาโยคะ คือความรู้ที่ถูกต้องอันเป็นปัจจัยหนึ่งในการเห็นแจ้งอาตมัน 2. กรรมโยคะ คือการประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักคำสอนทางศาสนา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของกรรมโยคะ 3. ภักติโยคะ คือ การภักดีต่อพระเป็นเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยปราศจากการหวังผลตอบแทน (โปรดอ่านเพิ่มเติมใน สุนทร ฌ รังสี, **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 53-59.

เมื่อพิจารณารายละเอียดปลีกย่อยของสภาวะแห่งพรหมันแล้ว ผู้เขียนได้เสนอว่ามโนทัศน์ panentheism ถือเป็นมโนทัศน์ที่สามารถนำไปสู่การทำความเข้าใจมโนทัศน์พระเจ้าหรือพรหมันใน คัมภีร์อุปนิษัทสำคัญได้

มโนทัศน์ Panentheism เป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นและได้รับการพัฒนาจากนักคิดกลุ่มหนึ่ง ทางตะวันตก ดังนั้นเพื่อความชัดเจนสูงสุดต่อการทำความเข้าใจสภาวะพระเจ้า (พรหมัน) ภายใต้ มโนทัศน์ Panentheism ผู้เขียนจึงนำทัศนะและแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตก คือ อัลเฟรด นอร์ธ ไวท์เฮด ผู้ได้รับการยอมรับจากนักคิดและนักปรัชญาในสมัยต่อมาว่าเป็นผู้ที่พัฒนา แนวความคิดนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดปลีกย่อยบางประเด็นที่มีความ แตกต่างกันและแนวความคิดปลีกย่อยในบางประเด็นที่มีความคล้ายคลึงกัน ภายใต้การใช้มโนทัศน์ Panentheism ร่วมกัน

ข้อมูลที่ผู้เขียนได้เสนอไว้ในบทที่ 3 (การมองทัศนะเรื่องพระเจ้าหรือพรหมันผ่านมโนทัศน์ Panentheism ในคัมภีร์อุปนิษัท) จะเป็นการนำเสนอข้อมูลตั้งแต่รากเหง้าของการพัฒนามโนทัศน์ Panentheism ในทางตะวันตก โดยจะนำแนวความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าที่อยู่ภายใต้มโนทัศน์นี้มาทำ ความเข้าใจเปรียบเทียบกับสภาวะพระเจ้าในทางตะวันออก (พรหมัน) ซึ่งสภาวะความเป็นพระเจ้า (พรหมัน) มีทั้งคุณลักษณะอูตรภาพ (Transcendence) และอิมมานัทรภาพ (Immanence) ซึ่ง คุณสมบัติดังกล่าวตรงกับสภาวะของพระเจ้าภายใต้มโนทัศน์ Panentheism เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงพระเจ้าในทางตะวันตกและพระเจ้า (พรหมัน) ในทาง ตะวันออก ภายใต้การใช้มโนทัศน์ Panentheism ร่วมกัน พบว่าการใช้มโนทัศน์ดังกล่าวมีข้อจำกัด อยู่ที่ ความเชื่อและการทำความเข้าใจคุณลักษณะของพระเจ้าที่มีมาแต่เดิมซึ่งถือเป็นคุณลักษณะ พื้นฐานที่แตกต่างกัน ดังนั้นแม้ว่านักคิดในทางตะวันตกหรือนักคิดในทางตะวันออกจะเสนอ แนวคิดว่า สภาวะพระเจ้าตามความเชื่อในฝ่ายของตนตรงกับมโนทัศน์ Panentheism แต่ใน รายละเอียดปลีกย่อยของพระเจ้าในทางตะวันตกกับพระเจ้าในทางตะวันออก ก็ยังคงมีความแตกต่าง อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละฝ่ายอยู่

สรุปแล้วข้อแตกต่างหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มนักคิดในทางตะวันตก กับนักปราชญ์ ฤาษี หรือนักพรตผู้แต่งคัมภีร์อุปนิษัทในทางตะวันออก คือมโนทัศน์ภาพรวมเกี่ยวกับพระเจ้า กล่าวคือ กลุ่มนักปรัชญาและนักคิดชาวตะวันตกจะมองว่าพระเจ้าอยู่ในทุกสิ่ง พระเจ้าทรงอิมมานัทรภาพ อยู่ในทุกสิ่ง โดยนัยความหมายคือ พระเจ้าทรงเป็นพลังความเคลื่อนไหวที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไป ของจักรวาล และในขณะเดียวกันพระเจ้าก็ทรงอยู่พ้นจักรวาล หรืออยู่ในฐานะอูตรภาพด้วย ในขณะที่ เมื่อพิจารณาถึงคุณลักษณะของพระเจ้า (พรหมัน) ในทางตะวันออก โดยเฉพาะในคัมภีร์อุปนิษัท พบว่านักคิดที่พยายามอธิบายสภาวะของพระเจ้าหรือพรหมันจะมุ่งเน้นความเป็นเอกภาพที่อยู่

เบื้องหลังสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ พระเจ้าหรือพรหมันตามทัศนะของนักคิดและนักปราชญ์อินเดีย จึงมีลักษณะเอกนิยม (Monism) แฝงอยู่เป็นเสาหลัก โดยมีคุณลักษณะ 2 อย่างเป็นองค์ประกอบภายใต้ความเป็นพระเจ้า คือ ภาวะอุดรภาพและภาวะอัพกันตรภาพ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พระเจ้าในทางตะวันตกมีลักษณะเป็น Panentheism ส่วนพระเจ้า (พรหมัน) ในทางตะวันออกมีลักษณะเป็น Panentheistic Monism

ในบทสุดท้าย บทที่ 4 ธรรมชาติ (สภาวะ) ของอาดัม เป็นการแจกแจงละเอียดของสภาวะความจริงแท้ อันเป็นแกนของสรรพชีวิตและสรรพสิ่ง โดยการแยกพิจารณาถึงอาดัมที่แฝงอยู่ในสิ่งที่มีชีวิต (มนุษย์และสัตว์) และในสิ่งที่ไม่มีชีวิต (วัตถุทางกายภาพ) โดยผู้เขียนจะวิเคราะห์ถึงภาวะอุดรภาพและภาวะอัพกันตรภาพของอาดัม ที่ดำรงอยู่ทั้งในสิ่งที่มีชีวิตและในสิ่งที่ไม่มีชีวิต เพื่อเป็นเหตุผลสนับสนุนสมมุติฐานที่ผู้เขียน ได้ตั้งไว้ในบทที่ 2 คือเรื่องมโนทัศน์ที่สามารถนำไปสู่การทำความเข้าใจพระเจ้าหรือพรหมันในคัมภีร์อุปนิษัท

นอกจากนี้เมื่อได้มองเห็นภาพรวมทั้งหมดของสภาวะพรหมันและอาดัมซึ่งนำไปสู่การเข้าใจมโนทัศน์พระเจ้าในคัมภีร์อุปนิษัทสำคัญแล้ว ในตอนท้ายของบทที่ 4 จะนำสิ่งที่ได้วิเคราะห์มาทั้งหมด เปรียบเทียบกับทัศนะเดียวกันนี้ของนักปรัชญาลัทธิเวทานตะ 2 ท่าน คือ ศังกราจารย์ และรามานุชะ ซึ่งข้อสรุปที่ได้คือ

1. ศังกราจารย์มีทัศนะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์และโลกแตกต่างจากทัศนะเรื่องเดียวกันนี้ในคัมภีร์อุปนิษัท แต่ทัศนะที่มีความสอดคล้องกัน คือทัศนะเรื่องโมกษะ กล่าวคือในภาวะแห่งโมกษะอาดัมน้อยหรือชีวาตมันที่หลุดพ้นแล้วจะกลับคืนสู่พรหมัน อาตมันบริสุทธิ์กับพรหมันจึงถือเป็นสิ่งเดียวกันและมีความเป็นเอกภาพ ณ ภาวะแห่งโมกษะ พระเจ้าในทัศนะของศังกราจารย์จะอยู่ภายใต้มโนทัศน์เอกนิยม (monism) เนื่องจากพระเจ้าคือความจริงแท้สูงสุดหนึ่งเดียว ในขณะที่สิ่งอื่นและการปรากฏของโลกเป็นเพียงมายาภาพหรือสิ่งไม่จริงแท้
2. พระเจ้าหรือพรหมันตามทัศนะของรามานุชะ เมื่อวิเคราะห์แล้วจะอยู่ภายใต้มโนทัศน์ Panentheism ซึ่งถือเป็นมโนทัศน์ที่ตรงกันกับมโนทัศน์พระเจ้าหรือพรหมันในคัมภีร์อุปนิษัท แต่ความเชื่อปลีกย่อยในหลายประเด็นเกี่ยวกับพระเจ้าของรามานุชะ ทำให้สามารถสรุปได้ว่า พระเจ้า ของรามานุชะแม้จะมีทั้งลักษณะความเป็นอุดรภาวะและอัพกันตรภาวะ แต่ความเชื่อในเรื่องอาดัมหรือชีวาตมันของรามานุชะกลับมีความแตกต่างจากอาดัมในคัมภีร์อุปนิษัทอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในเรื่องของคุณลักษณะภายใน กล่าวคือ รามานุชะมองว่าอาดัมเป็นสิ่งที่แตกต่างจากพรหมัน เนื่องจากอาดัมหรือชีวาตมันมีองค์ประกอบเป็นเพียงร่างกายของพระเป็นเจ้าเท่านั้น ในขณะที่

แนวความคิดนี้ไม่มีปรากฏอยู่เลยในคัมภีร์อุปนิษัท นอกจากนี้ทัศนะในเรื่องโมกษะ
ของรามานูชะ ก็มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับทั้งสังคราจารย์และคัมภีร์อุปนิษัท
สำคัญ กล่าวคือ ตามทัศนะของรามานูชะ โมกษะหรือการหลุดพ้นไม่ได้หมายถึงการที่
ชีวาตมันเข้ามารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งสมบูรณ์ แต่หมายถึงการรู้แจ้งของชีวาตมัน
เกี่ยวกับสภาพอันแท้จริงของตนว่า เป็นส่วนประกอบแห่งร่างกายของพระเป็นเจ้า และ
จากข้อแตกต่างสองประการข้างต้น ทำให้เรามองเห็นแนวความคิดที่ชัดเจนของรามานูชะ
ว่า รามานูชะปฏิเสธความเหมือนกันของธรรมชาติเนื้อแท้ระหว่างอาตมันกับพรหมัน
เมื่อธรรมชาติเนื้อแท้ของอาตมันและพรหมันมีความแตกต่างกัน จึงไม่มีภาวะการณ์เข้า
ร่วมในลักษณะเป็นเอกภาพเกิดขึ้น